

ponents differentiation. The normative component includes human intention to follow the regulations and standards accepted in society, to observe laws. This component reflects the set of beliefs concerning responsibility formed under the influence of society norms. The value and semantic component, in its turn, reveals human inner beliefs, one's moral values, meaning of life, personal attitude towards admission of responsibility. The article emphasizes the importance of studying this aspect, since a person may follow the norms of responsible behavior accepted in a society, but still not have intrinsic values to support these actions. In this case, responsibility appears to be only debt and response to society demands. People can be guided by different motives of responsibility admission. Thus, it is very important to focus on the study of various motives of a responsible act when researching motivational component. Obviously, it is also important to study the dominant motivation type, the situational component, other related characteristics of responsible behavior, the individual variability of responsibility. The interpretation of indicators is specified and further trends for the study of this phenomenon are identified in this article.

Keywords: responsibility, structure of responsibility, motives of responsible behavior, responsibility components.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор М. Й. Казанжи

Подано до редакції 03.02.2015

УДК: 159.923.5

Олена Миколаївна Харцій,
кандидат психологічних наук, доцент,
Тетяна Олексіївна Перевозна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Харківська державна академія культури,
Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА

Стаття описує теоретичне та емпіричне дослідження креативності у майбутніх менеджерів організації, а також формування та розвиток креативного потенціалу у студентів-менеджерів в процесі їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Визначено, що показники креативного потенціалу та особистісних якостей майбутніх менеджерів впливають на ефективність управлінської діяльності, на самореалізацію. З'ясовано, що взаємозв'язок усіх компонентів творчого процесу при оптимальних умовах організації та управління закономірно забезпечує продуктивно-утворюючий результат навчання й самовиховання, що сприяє реалізації творчого потенціалу та самоактуалізації творчої індивідуальності особистості. Розроблено програму розвитку креативного потенціалу у майбутніх менеджерів організації. Визначено шляхи оптимізації підготовки менеджерів до управлінської діяльності. Визначено основні підходи в дослідженні креативного компонента особистості, виявлені фактори креативного потенціалу і його структурні елементи. Експериментально доведено вплив креативного потенціалу на ефективність управлінської діяльності. Обґрунтовано психологічні форми та засоби формування творчого відношення до управлінської діяльності у студентів-менеджерів. Виявлено закономірність впливу творчого підходу на ефективність управлінської діяльності.

Ключові слова: креативність, креативний компонент, креативний потенціал, ефективність управлінської діяльності.

Постановка проблеми: В системі заходів реалізації економічної реформи важливе значення надається підвищенню рівня роботи з кадрами, використанню накопиченого вітчизняного та закордонного досвіду. Одним з головних питань є питання розвитку творчої активності серед молоді, формування якостей креативної особистості, підготовка молодих людей до ефективного, творчого управління. Необхідно формувати креативний потенціал у молоді, здатної до гнучкої адаптації в динамічно змінюваному світі. Саме вирішенню цієї проблеми і присвячена стаття. Отже, тематика даної статті має особливу актуальність.

Творчість як здатність продукувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні способи рішення проблемних задач необхідна молодому фахівцю як у практичній діяльності, так і в спілкуванні. Сьогодні вивчення креативних здібностей здійснюється в двох основних напрямках: «особистісному» (вплив на креативність особистісних рис) і «пізнавальному» (вплив на креативність інтелектуальних, пізнавальних здібностей).

Наявність творчості в організаційній діяльності має істотне значення. Креативність персоналу як складової кадрового потенціалу є практично невичерпним стратегічним ресурсом організації. Турбота про постійний її розвиток, створення атмосфери творчості

в колективі здатне привести організацію до успіху і процвітання, а не просто забезпечити виживання в конкурентній боротьбі.

Формулювання мети статті та завдань. Сучасні соціально-економічні відносини в Україні вимагають суттєвих змін у підготовці майбутніх менеджерів, запровадження таких форм навчання, які б сприяли особистісному та професійному саморозвитку, самовдосконаленню, формуванню навичок творчого розв'язання будь-яких управлінських завдань.

Мета дослідження: підготувати сучасну молодь до ефективного творчого управління, сформувати та розвинути творчі здібності особистості студентів.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні **задачі**:

- виявлення якостей, спрямованих на ефективну діяльність;
- розробка методів формування креативного підходу до діяльності.

Виклад основного матеріалу статті. Дослідження спрямовані на виявлення особистісних якостей у студентів-менеджерів, формування креативного потенціалу та розвиток креативного підходу до діяльності.

Вивчення творчого потенціалу здійснюється за допомогою різноманітних підходів: а) загальна творча здібність, процес перетворення знань (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, В. О. Моляко, А. Г. Шмельов та ін.). В своїх працях вчені зазначали, що до складових креативності належать оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, велика працездатність; б) здатність, що приводить до успіху (Дж. Гілфорд, Б. Гізелі, П. Торренс, Я. О. Пономарьов, М. Г. Фролов, Е. Г. Ярошевський та ін.); в) дослідження креативності у різних видах діяльності (Л. С. Виготський, А. Л. Галін, П. К. Енгельмеер, П. Ф. Кравчук, Н. Ю. Хряцова та ін.). Кожен напрям проаналізовано з точки зору теоретичних і практичних здобутків і обмежень.

На основі аналізу літератури та вчасного теоретичного аналізу проблеми було визначено складові креативного потенціалу: відкритість новому, допитливість, здатність до нестандартних рішень; домінування пізнавальних інтересів; швидкість у засвоєнні нової інформації; інтелект; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість.

Наголошено на тому, що значну роль у формуванні креативного потенціалу менеджера відіграють: особистісні якості (когнітивні, емоційні, вольові); здібності, управлінська компетентність; вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаційні).

Узагальнення отриманих даних дозволило нам зробити висновки, що досліджувані, що мають низький рівень креативності, придушують свій потенціал деякими своїми почуттями, стиль рішення проблем у них має тенденцію до «книжковості», робітниче середовище не заохочує креативного мислення, і, як пра-

вило, такі люди відчувають напругу в трудовій діяльності. Відповідно, необхідно прикласти зусилля і дати шанс проявитися креативності, виключити перешкоди зі своєї сторони і з боку інших.

Досліджувані із середнім рівнем креативності мають креативний потенціал, він досить розвинутий, але не завжди виявляється, цьому перешкоджають деякі особливості особистості. Таким людям необхідно навчитися регулювати емоційні особливості своєї особистості, зокрема, емоційний стан, знижуючи напругу. Це допоможе зменшити дію бар'єрів. Підхід до рішення проблем іноді відрізняється ригідністю і може приводити до стандартних рішень, що спираються на минулі рішення подібних проблем. Необхідно звільнитися від цього, і креативність проявиться. Що стосується трудової діяльності, то тут іноді важко бути креативним і потрібно шукати можливості, щоб змінити середовище. Особистості із середнім рівнем креативності мають достатній потенціал, що ховається чи стримується в силу об'єктивних причин, але вони можуть змінити цю ситуацію.

Досліджувані з високим рівнем креативності мають здатність спонукати до креативності інших. У них відкритий, креативний підхід до рішення проблем, часто вони здатні скористатися зручним випадком для того, щоб розбудити дух заповзятливості і створити творчу атмосферу навколо себе, робітниче середовище їм навіть допомагає генерувати нові ідеї.

Креативність в менеджменті допомагає знаходити ефективні рішення і способи поведінки у нових ситуаціях, переборювати стереотипність мислення і поведінки у звичних ситуаціях, створювати у них нові, оригінальні рішення. Сучасний керівник організації повинен виявляти якості креативної людини: оригінальність мислення, точність, швидкість, багату уяву, впевненість у собі.

Одна з важливих проблем теорії і практики вищої школи – формування у студентів самостійного, творчого (евристичного) мислення.

Особливе значення ця проблема має для вузів, що готують фахівців, безпосередньо працюючих з людьми. У цій сфері необхідно не тільки творче використання своїх знань і умінь, але і творчий підхід до спілкування, ефективного управління.

Перший і необхідний ступінь творчого мислення – мислення самостійне, самостійний підхід людини до рішення різноманітних розумових і практичних задач. Виробити таку самостійність у всіх школярів, студентів — одна з найважливіших задач батьків, школи, вузу. Природним результатом розвитку самостійного мислення є мислення евристичне, творче.

Як відзначають дослідники, творче мислення характеризується не тільки і навіть не стільки обсягом придбаних знань, скільки структурою розумового процесу, багатством, складністю і результативністю розумових операцій.

Стимулювання схильностей студентів до евристичного оволодіння навчальним матеріалом — одна з найважливіших навчально-виховних задач вузу.

Творче мислення вимагає творчого навчання і виховання. Найефективніший метод формування евристичного складу мислення в студентів – раціональне використання елементів проблемно-пошукового навчання у всіх формах вузівської навчальної роботи: лекціях, семінарах, практичних заняттях, лабораторних практикумах, практиці за фахом, курсових і дипломних роботах, у діяльності студентських наукових кружків і т.д.[2]

Прогрес науки і техніки пред'являє все нові і нові вимоги до сучасної людини. Під впливом соціальних умов, що змінюються, середня і вища школа змушені переглядати свої цільові настанови. Сучасне суспільство вже не задовольняє фахівця, що володіє солідним багажем знань, але вміє працювати тільки за зразком. Однією з головних цінностей людини стає творча активність особистості.

Орієнтація на цю найважливішу задачу вищої школи вимагає перегляду методів навчання і позиції студента в навчальному процесі.

Пояснювальне навчання, широко застосовуване в даний час у вищій школі, має багато незаперечних достоїнств. Однак, у світлі нових вимог життя пояснювальне навчання страждає й істотними недоліками. Один з них полягає в тому, що воно не сприяє розвитку творчого мислення учнів.

Як уже відзначалося, центральною задачею середньої і вищої школи в сучасних умовах є підготовка творчої активної особистості. Але пояснювальне навчання використовує тільки такі методи, що потребують від учнів виявляти відтворюючого мислення.

З психологічної точки зору, мислення людини можна розділити на два види: репродуктивне (відтворююче) і продуктивне (творче). При репродуктивному мисленні людина одержує готові знання – уся психічна робота спрямована на те, щоб повторити, відтворити знання.

Творче мислення не бере знання в готовому виді. Тут людина самостійно здобуває знання і самостійно застосовує їх для рішення практичних і пізнавальних задач.

Не слід протиставляти відтворююче мислення творчому. Вони тісно зв'язані. Але навчання може стимулювати визначений вид мислення. Якщо у вузі панує тільки

пояснювальне навчання, то, безсумнівно, ми будемо випускати фахівців споглядального типу. Це будуть люди, що вміють засвоювати знання і відтворювати наукові істини, але пасують у ситуаціях, що вимагають самостійного мислення, що не вміють самостійно добувати знання і творчо відноситися до обраної справи. Такі фахівці мають потребу в рецептах для рішення будь-якої ситуації; вони прагнуть одержати вказівки, підказки, і зовсім не пристосовані мислити самостійно.

Ефективна трудова діяльність, до якої ми готуємо студентів, в основі має самостійне мислення і творчий підхід до будь-якої ситуації.

Споглядальний тип навчального процесу заходить у різку суперечність з потребами сучасної професійної практики. Розвинути творче мислення студентів неможливо, якщо протягом навчання тримати їх переважно на відтворюючій чи виконавській діяльності і підносити знання в готовому виді.

От чому як у середній, так і у вищій школі усе більше місце займає новий тип навчального процесу – проблемне навчання.

На відміну від пояснювального навчання, де головне місце приділяється інформаційному повідомленню знань, у проблемному навчанні основна увага приділяється організації самостійного добування знань учнями. Студент тут не одержує знання в готовому виді, він повинен під керівництвом викладача сам їх відкрити. Проблемне навчання розвиває в студента пізнавальну самостійність і творчий підхід до справи. Воно ставить студента в нову позицію: майбутній фахівець виступає в навчальному процесі як першовідкривач істини. Проблемне навчання учить студента думати, мислити.[5]

Висновки. 1. Запропоновані заходи формування творчої особистості дають можливість психологічно грамотно підходити до цілеспрямованої підготовки майбутніх менеджерів. Сформульовані психолого-педагогічні умови розвитку креативного відношення до діяльності у молоді необхідно застосовувати в освітньому процесі.

2. Обґрунтовано психологічні форми та засоби формування творчого відношення до управлінської діяльності у студентів-менеджерів. Виявлено закономірність впливу творчого підходу на ефективність управлінської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянська Е.В. Психологія управління. / А.М.Бандурка – «Фортуна-пресс» - «Реноме», Харків – Симферополь, 2003. – 338 с.

2. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту / Л.М.Карамушка – К.: Либідь, 2004. – 424 с.

REFERENCES

1. Bandurka, A. M., Bocharova, S. P., & Zemlyanskaya, E. V. (2003). *Psikhologiya upravleniya* [Psychology of management]. Kharkov – Simferopol: «Fortuna-press» - «Renome» [in Russian].

3. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (Соціально-психологічний аспект). / Н.Л. Коломінський – К.: МАУП, 2000. – 286 с.

4. Лукичева Л.И. Управление персоналом: Учебное пособие. / Л.И.Лукичева – М.: Омега-Л, 2004. -264 с.

2. Karamushka, L. M. (2004). *Psikhologiya osvithnoho menedzhmentu* [Psychology of education management]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

3. Kolomynskiy, N. I. (2000). *Psikhohohiya menedzhmentu v osviti* (Sotsialno-psikhohohichnyi aspekt)

[Psychology of management in education (Social and psychological aspects)]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

4. Lukicheva, L. I. (2004). Upravlenie personalom: Uchebnoe posobie [Human resource management: Text-book]. Moscow: Omega-L [in Russia].

Елена Николаевна Харций,
кандидат психологических наук, доцент,
Татьяна Алексеевна Перевозная,
кандидат психологических наук, доцент,
Харьковская государственная академия культуры,
Бурсацкий спуск, 4, г. Харьков, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ПОДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА

Статья посвящена теоретическому и эмпирическому исследованию креативности у будущих менеджеров организаций, а также формированию и развитию креативного потенциала у студентов-менеджеров в процессе их профессиональной подготовки в высшем учебном заведении. Определено, что показатели креативного потенциала и личностных качеств будущих менеджеров влияют на эффективность управленческой деятельности, на самореализацию. Выяснено, что взаимосвязь всех компонентов творческого процесса при оптимальных условиях организации и управления закономерно обеспечивает производительно-образовывающий результат учебы и самовоспитания, которое способствует реализации творческого потенциала и актуализации творческой индивидуальности личности. Разработана программа развития креативного потенциала у будущих менеджеров организации. Определены пути оптимизации подготовки студентов-менеджеров к управленческой деятельности. Определены основные подходы в исследовании креативного компонента личности, выявлены факторы креативного потенциала и его структурные элементы. Экспериментально доказано влияние креативного потенциала на эффективность управленческой деятельности. Обоснованы психологические формы и средства формирования творческого отношения к управленческой деятельности у студентов-менеджеров. Обнаружена закономерность влияния творческого подхода на эффективность управленческой деятельности. Таким образом, предложенные меры формирования творческой личности дают возможность психологически грамотно подходить к целенаправленной подготовке будущих менеджеров. Сформулированные психолого-педагогические условия развития креативного отношения к деятельности у молодежи необходимо применять в образовательном процессе.

Ключевые слова: креативность, креативный компонент, креативный потенциал, эффективность управленческой деятельности.

Olena Khartsii,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), Associate Professor,
Tetiana Perevozna,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), Associate Professor,
Kharkiv State Academy of Culture
4, Bursatskyi descent, Kharkiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL METHODS OF MANAGERS TRAINING

The article is concerned with theoretical and empirical research of creativity in future organization managers and also formation and development of students-managers' creative potential during their professional training at the higher educational institution. It is determined that the indicators of future managers' creative potential and personality traits influence on administrative activity efficiency, on self-realization. It has been found out, that correlation between all of the components of creative process under optimal conditions of organization and management naturally provides productive and formative result of studies and self-education which promotes realization of creative potential and actualization of personality's creative manner. The program of development of future organization managers' creative potential is developed. Ways of optimization of students-managers training for administrative activity are determined. The basic approaches to the research of personality's creative component are determined, factors of creative potential and its structural elements are revealed. The influence of creative potential upon administrative activity efficiency is experimentally proved. The psychological forms and means of forming students-managers' creative attitude towards administrative activity are demonstrated. The principles of creative approach influence on efficiency of administrative activity have been found out. Thus, the suggested measures of forming a creative personality make it possible to treat the task oriented training of future managers in a psychologically competent way. The psychological and pedagogical conditions for development of young adults' creative attitude towards their activity should be applied in educational process.

Keywords: creativity, creative component, creative potential, efficiency of administrative activity.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор А. М. Большакова

Подано до редакції 06.02.2015